

SAKSFRAMLEGG

Saksbehandler: Torleif Bjelde Jensen

Arkiv: -

Arkivsaksnr.: 16/4641

Behandles i:
FORMANNSKAPET

HANDLINGS- OG ØKONOMIPLANRAMMER 2017-2020

INNSTILLING:

1. Forutsetninger og aktivitetsnivå i vedtatt handlings- og økonomiplan for perioden 2016-2019 videreføres med de endringer og tiltak som fremgår i denne saksutredningen.
2. Kommunestyret justerer resultatenehetenes økonomiske nettorammer slik de fremgår av denne saken med vedlegg.
3. De nye vedtatte økonomiske nettorammer skal legges til grunn for resultatenehetenes arbeid med handlings- og økonomiplan høsten 2016
4. Endelig beslutning for årsbudsjett 2017 og økonomiplan for 2017-2020 fattes i desember 2016.
5. Rådmannen gis fullmakt til å utarbeide rundskriv for handlings- og økonomiplan.

VEDLEGG:

- Vedlegg 1 Formannskapetets vedtak om oppfølging av strategisamlingen i januar.
Vedlegg 2 Innspill fra Eldrerådet og Rådet for mennesker med nedsatt funksjonsevne
Vedlegg 3 Forslag til innsparingstiltak
Vedlegg 4 Forslag til nye tiltak
Vedlegg 5 Forslag til investeringsplan 2017
Vedlegg 6 Forslag til driftsrammer 2017-2020

FAKTA/ VURDERING:

1. Rådmannens innledning

Fra et regnskapsmessig underskudd på 26,5 mill.kr. i 2014 (korrigert, netto driftsresultat) har Hamar kommune hatt en positiv økonomisk utvikling til et korrigert netto driftsresultat i tilnærmet 0 i 2015. Den positive resultatutviklingen skyldes i hovedsak høy skatteinntang, gode rentebetingelser og bremses på driften mot slutten av året.

Brutto driftsutgifter har vært høyere enn driftsinntektene i 2014 og 2015. I de nærmeste årene før dette var driftsresultatene kunstig positive, fordi store investeringer ga høye momsrefusjoner inn i driftsresultatene. Kostra-tallene viser at

Hamar kommune har et høyt utgiftsnivå på de fleste tjenesteområder. I tillegg er lånevolumet blitt høyt som følge av omfattende investeringer.

Hovedutfordringen i arbeidet med handlings- og økonomiplan de siste årene har vært å få driften i balanse. Det er allerede i budsjettet for 2016 innarbeidet innsparingstiltak på til sammen drøyt 50 mill.kr. fordelt på hele organisasjonen.

Det er i 2016 foretatt organisasjonsmessige grep for å få til en bedre og mer effektiv struktur og utnyttelse av kompetansen i organisasjonen:

- Flere faggrupper er flyttet fra Familie og levekår og samlet i ny enhet «Mestring og vekst» under Helse og omsorg.
- Faggruppe Arealplan er flyttet fra Plan, miljø og teknisk til Politikk og samfunnsutvikling.
- Omorganiseringer i staben.

Utviklingen i 2016 er positiv. Kommunen har hatt en god skatteinntang så langt i 2016, det sentrale lønnsoppgjøret ble litt lavere enn forutsatt og budsjettstyringen er god. Det rapporteres stort sett «grønt», med noen «gule» lys på enkeltområder.

Rådmannen fremmer forslag til nye økonomiske rammer basert på:

Drift

- Skape et handlingsrom gjennom kostnadsreduksjoner og overskudd i driften på 30-35 mill.kr.
- Nye driftstiltak dekkes gjennom vekst i statsbudsjettet og innsparinger på andre områder.
- Dekning for redusert utbytte fra Eidsiva.
- Ingen vekst i eiendomsskatten.
- Holde rente- og avdragsbelastningen nede ved ikke å ta opp nye lån i 2017.

Med overordnet budsjetttramme for 2017:

Kostnadsreduksjoner/budsjettkutt:	- 34 mill.kr.
Redusert utbytte:	+ 20 mill.kr.
Nye tiltak:	+ 8 mill.kr.
Statsbudsjett og nytt inntektssystem:	- 29 mill.kr.
Økt handlingsrom / overskudd:	- 35 mill.kr.

Dette er nærmere beskrevet i pkt. 7 og 8.

Investering

- Ikke øke samlet lånegjeld i 2017 og 2018.
- Benytte ubrukte lånemidler, egne fondsmidler og årlig avdragsramme til nye investeringer.

Dette gir en relativt romslig investeringsramme på 285 mill.kr. i 2017, og ca. 200 mill.kr. hvert av de resterende årene i økonomiplanperioden.

Dette er nærmere beskrevet i pkt. 9.

Rådmannen og enhetslederne har så langt i budsjettarbeidet hatt hovedoppmerksomheten på innsparingsmuligheter, og har sammen med hovedtillitsvalgte gjennomført en grundig arbeidsprosess i vurderingen av aktuelle tiltak.

- Alle enheter er grundig gjennomgått.
- Alle enhetsledere har fått krav til budsjettkutt ut fra sine budsjettforutsetninger.
- Det er tatt hensyn til effektivitet (hvor mye penger bruker vi i forhold til andre/resultater) ut fra Kostra-tall.
- Det er tatt hensyn til fordelingen av tidligere budsjettkutt.
- Det er forutsatt at ingen ansatte skal sies opp og at bemanningsmessige endringer ivaretas ved omplasseringer og naturlig avgang.

Rådmannen anbefaler å begrense nye, kostnadskrevende tiltak, men foreslår å prioritere inn noen nye tiltak, som det er vanskelig å unngå, samt noen innen prioriterte utviklingsområder.

Formannskapetets vedtak i sak 101/16 «Oppfølging av formannskapetets strategisamling 21.1.16» (jfr. vedlegg 1) blir fulgt opp i det videre arbeid med planen, så langt de økonomiske rammene gir rom for.

Ungdomsrådet, Eldrerådet og Rådet for mennesker med nedsatt funksjonsevne har i år vært invitert til å komme med innspill tidlig i handlings- og økonomiplanprosessen. Tidligere praksis har vært at rådene er orientert om rammendringene etter kommunestyrets vedtak. Eldrerådet og Rådet for mennesker med nedsatt funksjonsevne har begge kommet med innspill, som framgår av eget vedlegg.

Eldrerådet peker på behovet for videreutvikling og økt kapasitet i helse- og omsorgstjenestene, som følger av at kommunen får flere eldre innbyggere og flere demente. Rådet peker på behov for flere sykehjemsplasser og dagsenterplasser, samt aktuelle tiltak for at flere kan klare seg lenger hjemme i egen bolig, jfr. vedlegg 2.

Rådet for mennesker med nedsatt funksjonsevne fremhever behov og utfordringer tilknyttet;

- Universell utforming og tilgjengelighet i Hamarsamfunnet.
- Sikre boliger av god kvalitet til alle innbyggere.
- Forebyggende aktiviteter og dagtilbud for alle innbyggere og brukergrupper.

Rådet har videre kommet med innspill på hva som kan gjøres, jfr. vedlegg 2.

I.o.m. at hovedutfordringen i prosessen så langt har vært å utforme forslag til reduserte økonomiske rammer, har rådenes innspill ikke vært gjenstand for en egen vurdering ennå. Rådmannen vil bringe innspillene videre til aktuelle fagavdelinger for vurdering innen de rammene som vedtas av kommunestyret. Det gjennomføres en ny dialogrunde med rådene og de respektive enhetsledere til høsten.

2. Kommuneproposisjonen, inntektssystem og utslag for økonomi

Kommuneproposisjonen 2017

Regjeringen legger opp til en vekst i frie inntekter i kommunesektoren på mellom 3 $\frac{3}{4}$ og 4 mrd. kroner.

Tabell 2.1 Økning i kommunesektorens handlingsrom med og uten effektiviseringskrav på 0,5 pst. Anslag for 2017.	
	Mrd. kroner
<i>Vekst i frie inntekter</i>	3 $\frac{3}{4}$ –4
- Merkostnader til demografi	-2,1
- Merkostnader til pensjon	-0,9
- Satsinger innenfor veksten i frie inntekter	-0,3
<i>Økt handlingsrom uten effektiviseringskrav</i>	1 $\frac{1}{2}$ –3 $\frac{1}{4}$
+ effektiviseringskrav 0,5 pst.	1,2
<i>Økt handlingsrom med effektiviseringskrav 0,5 pst.</i>	1 $\frac{3}{4}$ –2

Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) indikerer at kommunesektoren kan få merutgifter i 2017 på ca. 2,5 mrd. knyttet til den demografiske utviklingen, hvorav om lag 2,1 mrd. må finansieres innenfor de frie inntektene. Anslagene er basert på uendret standard, dekningsgrad og effektivitet i tjenesteytingen.

De siste årene har Kommunal- og moderniseringsdepartementet strammet inn på de økonomiske forutsetningene for beregning av de regnskapsmessige pensjonskostnadene (langsiktig lønnsvekst, diskonteringsrente og avkastning mv.). Dette har vært nødvendig for på lang sikt å kunne oppnå et bedre samsvar mellom nivået på de årlige pensjonspremiene og nivået på de regnskapsmessige kostnadene. Det vedvarende lave rentenivået tilsier at det igjen bør foretas en innstramming i beregningsforutsetningene. Departementet vil på nytt stramme inn noe på de økonomiske beregningsforutsetningene for regnskapsåret 2017. Kommunal- og moderniseringsdepartementets vurdering er at parameteren for avkastning på pensjonsmidlene bør reduseres med ytterligere 0,1 prosentpoeng fra 2016 til 2017. Effekten av innstrammingen anslås til om lag 500 mill. kr. i økte pensjonskostnader for kommunene.

300 mill. kr. av veksten er begrunnet med opptrappingsplanen på rusfeltet. Avhengig av det økonomiske handlingsrommet vil det fram mot statsbudsjettet vurderes om deler av veksten skal begrunnes med satsing på habilitering og rehabilitering.

Regjeringen ønsker å synliggjøre effektivitetspotensialet som ligger i kommunesektoren. Dersom kommunesektoren setter et effektiviseringskrav til egen virksomhet på 0,5 pst., tilsvarer det 1,2 mrd. kroner i 2017 som kan brukes til styrking av tjenestene i tillegg til det som følger av inntektsveksten.

Inntektssystem – Kostnadsnøkler

Inntektssystemet og kostnadsnøklerne har blitt revidert og de viktigste endringene er:

- Det innføres et strukturkriterium for å differensiere kompensasjonen for smådriftsulemper på kommunenivå. Dette innebærer at basistilskuddet, som i hovedsak skal dekke utgifter til administrasjon, vil variere mellom kommunene, avhengig av gjennomsnittlig reiseavstand for å nå 5000 innbyggere.
- Alle kommuner skal sikres minimum 50 % basistilskudd, tilsvarende 6,6 mill. kr i 2016-tall. Tilskudd mellom 50 % og 100 % basistilskudd graderes ut fra kommunens verdi på strukturkriteriet. Grenseverdien for fullt basistilskudd settes til gjennomsnittlig reiseavstand for å nå 5000 innbyggere for kommuner med færre enn 5000 innbyggere. Ut fra tall for 2015 er grenseverdien 25,4 km. Dette innebærer at både tapet og gevinsten vil halveres for alle kommuner sammenliknet med modellen som ble skissert i høringsnotatet, der grenseverdien ble satt til 25,4 km og det såkalte restbasisbeløpet ble tilbakeført til kommunene.
- Kommuner som vedtar å slå seg sammen med andre i reformperioden, skal få videreført basistilskuddet på 2016-nivå gjennom en overgangsordning frem til de mottar inndelingstilskudd som en del av en ny kommune.
- Kostnadsnøklerne er oppdatert i tråd med analyser av hva som forklarer kostnadsforskjeller:
  - Demografi
  - Levekår
  - Bosettingsmønster

Kommuneproposisjonens «nye midler» for Hamar kommune

Tabellen viser en prognostisert økning av frie inntekter i 2017 i mill. kr., både eksklusive og inklusive skjønnsmidlerestimert på 4,4 mill. kr.

Landet:			Frie inntekter minus kostnadsnøkkel:	(Inkl skjønnsmidlerestimert 4,4:)
3 750 000 000			18 506 000	22 906 000
2 100 000 000	Demografi		10 363 360	12 827 360
900 000 000	Pensjon		4 441 440	5 497 440
300 000 000	Satsinger (rus)		1 480 480	1 832 480
450 000 000	Økt handlingsrom uten effektiviserin		2 220 720	2 748 720

Eksklusiv lønns- og prisvekst

Totalt sett for kommunen er det en økning i frie inntekter på ca. 20 mill. kr. i 2017. Fordelingsvirkning av nye kostnadsnøkler og en økning av utgiftsbehovet fra 0,987 av snittet i Norge til 0,998 blir 14,3 mill. kr.

Total prognostisert effekt vedr. «nye midler» for kommunen blir mellom 16,6 mill. kr. til 17,1 mill. kr. avhengig av nivået at skjønnsmidlene i 2017.

3. Budsjettskjema 1A og 1B

Budsjettskjema 1A - Driftsbudsjettet						
Tall i 1000 kroner	Regnska p 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Økonomi plan 2018	Økonomi plan 2019	Økonomi plan 2020
FRIE DISPONIBLE INNTEKTER						
Skatt på inntekt og formue	-723 558	-747 100	-763 000	-763 000	-763 000	-763 000
Ordinært rammetilskudd	-682 358	-708 100	-734 400	-734 400	-734 400	-734 400
Eiendomsskatt verk og bruk	-135 462	-147 000	-147 000	-147 000	-147 000	-147 000
Eiendomsskatt annen fast eiendom	0	0	0	0	0	0
Andre direkte eller indirekte skatter	0	0	0	0	0	0
Andre generelle statstilskudd	-35 750	-35 933	-35 933	-35 933	-35 933	-35 933
Sum frie disponible inntekter	-1 577 128	-1 638 133	-1 680 333	-1 680 333	-1 680 333	-1 680 333
FINANSINNTEKTER-/UTGIFTER						
Renteinntekter og utbytte	-128 875	-82 200	-59 500	-58 800	-58 100	-58 100
Gevinst finansielle instrumenter (omløpsmidler)	0	0	0	0	0	0
Renteutgifter, provisjoner og andre finansutgifter	81 665	88 900	84 000	84 000	84 000	84 000
Tap finansielle instrumenter (omløpsmidler)	1 541	0	0	0	0	0
Avdrag på lån	71 332	79 000	79 000	79 000	79 000	79 000
Netto finansinntekter-/utgifter	25 663	85 700	103 500	104 200	104 900	104 900
AVSETNINGER OG BRUK AV AVSETNINGER						
Til dekning av tidligere års regnskapsmessige merforbruk	0	0	0	0	0	0
Til ubundne avsetninger	30 225	3 000	3 000	3 000	3 000	3 000
Til bundne avsetninger	1 032	1 500	1 500	1 500	1 500	1 500
Bruk av tidligere års regnskapsmessige mindreforbruk	0	0	0	0	0	0
Bruk av ubundne avsetninger	0	0	0	0	0	0
Bruk av bundne avsetninger	0	0	0	0	0	0
Netto avsetninger	31 257	4 500	4 500	4 500	4 500	4 500
FORDELING						
Overført til investeringsbudsjettet	7 900	9 000	9 000	9 000	9 000	9 000
Til fordeling drift	-1 512 307	-1 538 933	-1 572 333	-1 571 633	-1 570 933	-1 570 933
Sum fordelt til drift (fra skjema 1B)	1 466 676	1 538 933	1 528 333	1 527 633	1 526 933	1 526 933
Regnskapsmessig merforbruk (+) / mindreforbruk (-)	-45 631	0	-35 000	-35 000	-35 000	-35 000
Budsjettskjema 1B						
Driftsbudsjettet, fordelt på Resultat enhet						
Tall i 1000 kroner	Regnska p 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Økonomi plan 2018	Økonomi plan 2019	Økonomi plan 2020
Driftsutgifter pr. <rapp_name>						
Driftsutgifter pr. Resultat enhet						
Politisk styring		7 220	8 900	7 150	8 900	7 500
Rådmannens staber	90 416	86 340	78 840	77 020	76 750	77 280
Opplæring og oppvekst	525 037	515 482	508 137	505 792	506 362	509 582
Helse og omsorg	496 051	476 795	469 682	470 942	470 942	470 942
Kultur og frivillighet	56 243	61 623	60 843	60 843	60 843	60 843
Familie og levekår	248 377	229 024	229 817	230 817	230 817	230 817
Plan, miljø og teknisk	10 317	6 777	3 962	3 657	3 347	3 047
Kommunale foretak	2 591	4 849	-5 025	-5 025	-5 025	-5 025
Finansposteringer	-5 000	-5 000	-5 000	-5 000	-5 000	-5 000
Kontrollutvalg	2 088	2 950	2 950	2 950	2 950	2 950
Interkommunale selskap	20 456	20 621	20 621	20 621	20 621	20 621
Kirken og andre trossamfunn	16 875	16 129	16 129	16 129	16 129	16 129
Nærings	3 224	2 991	2 991	2 991	2 991	2 991
Reserverte tilleggsbevilgninger	0	113 132	135 486	138 746	136 306	134 256
Sum fordelt	1 466 676	1 538 933	1 528 333	1 527 633	1 526 933	1 526 933

Fullstendige rammer framgår av vedlegg 6.

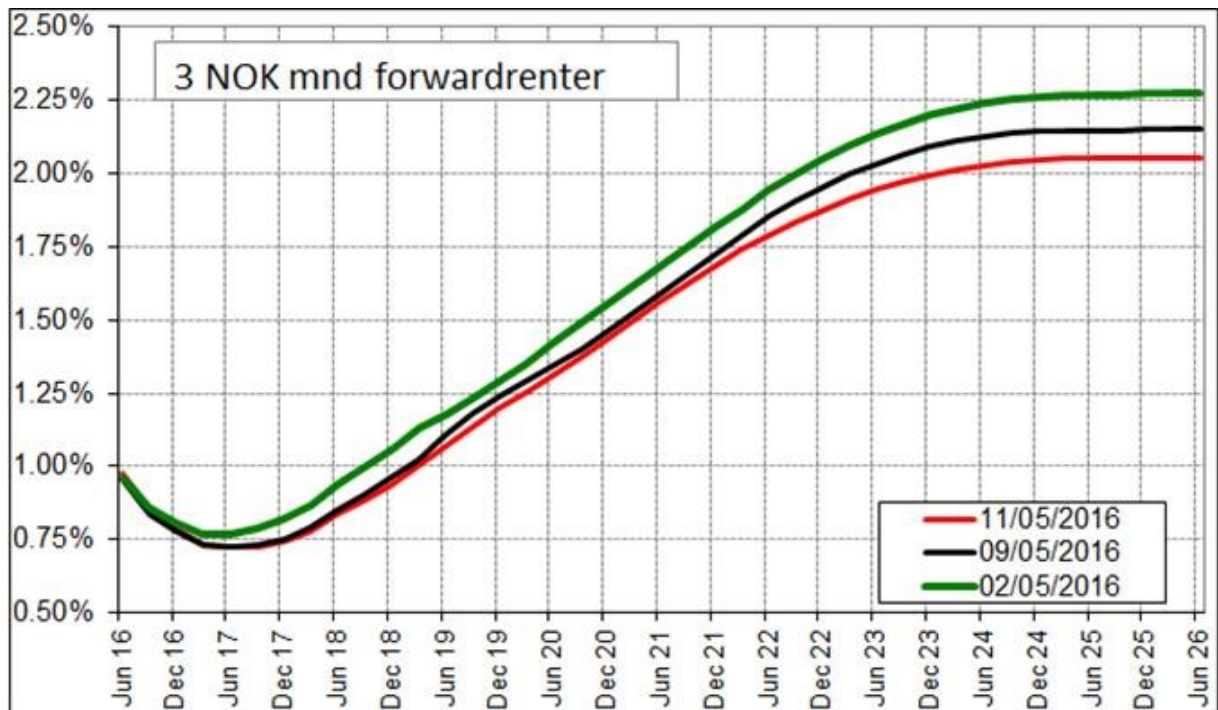
4. Finans og renter

Vi regner med uendrede rente- og avdragsforutsetninger for 2017 i forhold til regnskap 2016.

Det er planlagt bruk av ubrukte lånemidler med 181 mill. kr. i 2017 og at det ikke tas opp nytt lån i budsjettåret. Som et resultat av dette vil lånegjelden bli redusert med ca. 80 mill. kr. i 2017 men finansielle inntekter (renter/avkastning) blir også redusert.

Det forventes fortsatt lave renter i 2017, men deretter et økende rentenivå.

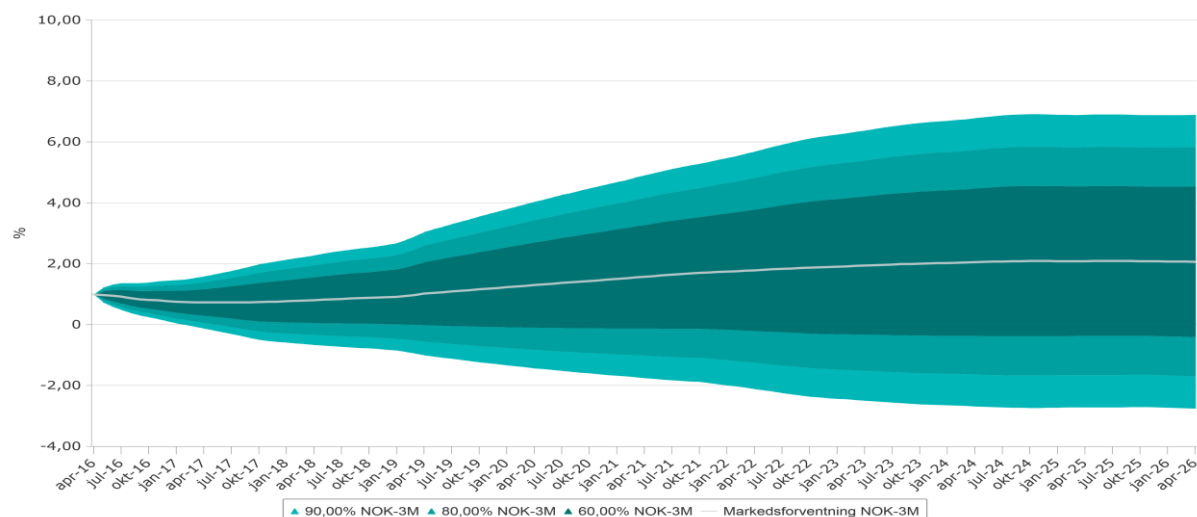
Forventninger om framtidig renteutvikling:

Den røde kurven viser hva markedet priser inn av framtidig pengemarkedsrente (3 mnd Nibor). Markedet priser inn kutt i styringsrenten slik også Norges Bank sin rentebane indikerer.

Usikkerhetsvifte - Renteutvikling:

Etterfølgende illustrasjon viser usikkerhetsviften for 3 mnd Nibor. Det mest sannsynlige utfallet er forwardkurven (den hvite linjen). Selve usikkerheten leses ut fra de ulike konfidensintervallene. Rentekurven har flatet ytterligere ut i forhold situasjonen for 1 år siden.

5. Lønn og pensjon

- Anslaget for lønnsveksten i 2016 er nedjustert fra 2,7 pst. til 2,4 pst. Lønnsveksten i 2017 er anslått til 2,2 %.
- Avsetningen til lønnsoppgjør avviker ikke fra gjeldende økonomiplan.
- Avsetning til reguleringspremie avviker ikke vesentlig fra gjeldende økonomiplan.
- Reduksjonen av parameteren for avkastning på pensjonsmidlene reduseres med 0,1 %-poeng og påvirker kostnadene med ca. 5 mill. kr.
- Pris og lønnsvekst kompenseres i statsbudsjett for 2017.

6. Overføring til kommunale selskap

Rådmannen ser for seg en lik kostnadsutvikling i selskapene som kommunen som helhet. Dette kan bety at det kun blir lønn som blir kompensert i neste års budsjett, i og med at selskap/foretak så langt ikke er omfattet av effektiviseringskrav på om lag 30 mill. kr.

Ankerskogen svømmehall Hamar KF er i ferd med å endre driften av anlegget, slik at den blir tilpasset rammen. Det er igangsatt tiltak for å redusere antall årsverk og nye turnusplaner blir innarbeidet. Kafedriften er under anbudsutsetting. Svømmehallen har i 2016 hatt gode besøkstall.

Bygningsmassen til Hamar Olympiske Anlegg AS blir overført Hamar kommune 1. juli 2016. Kommunen overtar ansvaret for utvendig vedlikehold, og fremtidige investerings- og rehabiliteringsprosjekter finansieres av kommunen. Overføring av eiendomsretten til anleggene medfører ikke endringer knyttet til drift av anleggene. Rådmannen har foreslått å bevilge 7,5 mill. kr. til investering i 2017.

7. Kostnadsreduksjoner

Rådmannen foreslår følgende fordeling av reduserte driftsrammer for planperioden i forhold til vedtatte rammer i handlings- og økonomiplan 2016-2019:

Enhet	Rammereduksjon i 1000 kr.				% -vis rammereduksjon fra 2016 til 2017-18
	2017	2018	2019	2020	
Rådmannens stab	5.000	5.000	5.000	5.000	Ca. 5,8 %
Opplæring og oppvekst	10.450	14.200	14.200	14.200	Ca. 2,0 – 2,8 %
Helse og omsorg	7.813	6.553	6.553	6.553	Ca. 1,4 %
Kultur og frivillighet	850	850	850	850	Ca. 1,4 %
Familie og levekår	3.030	3.030	3.030	3.030	Ca. 2 %
Teknisk drift og utbygging	2.925	3.070	3.220	3.520	
Finansområdet	4.000	4.000	4.000	4.000	
Sum	34.068	36.703	36.853	37.153	Ca. 2,5 %

Beskrivelse av tiltakene med konsekvenser i de enkelte enheter framgår av vedlegg 3.

Rådmannen har lagt vekt på følgende i sitt forslag til prioritering av rammekutt:

Staben

Fikk i gjeldende økonomiplan (2016-2019) et kutt fra 2016 til 2017 på 2,5 mill.kr. Tall fra Kostra og Agenda viser at Hamar ligger ca. «midt på treet» i kostnader til administrasjon og styring. Det foreslås et ytterligere kutt på 5 mill.kr. av stabens 2016-ramme på 86,34 mill.kr. (5,8 %). De største tiltakene i staben er innsparinger knyttet til effektivisering, IKT-bruk, redusert aktivitet og stillingsreduksjoner (3,5 stillinger i planperioden).

Opplæring og oppvekst (OO)

Det er ledig kapasitet både i barnehage og skole. Hamar kommune bruker mye penger på barnehage (jfr. Kostragruppe 13) uten å score tilsvarende høyt i Kommunebarometeret. Hamar har for mange små og lite effektive barnehager. Sagatun barnehage og Vestgård familiebarnehage foreslås nedlagt og barna overført til andre barnehager, bl.a. til Lundbo barnehage, som er under bygging.

Hamar kommune bruker mer penger på skole enn sammenlignbare kommuner. Hamarskolen scorer høyt på Kommunebarometeret. Den største budsjettreduksjonen som foreslås innen skole er nedleggelse av Naturskolen, som ikke er lovpålagt, samt nedleggelse av Lovisenberg skole og overføring av elever og ansatte til Ridabu og Lunden.

Rådmannens begrunnelse er at en strukturendring i barnehage og skole, fra små til større enheter muliggjør å redusere kostnader uten at det går ut over det faglige innholdet og tilbudet til barna, som kutt i driftsbudsjettene ellers ville medført.

Ut over gjeldende økonomiplan (2016-2019) foreslår rådmannen kutt på til sammen 10,45 mill.kr. (2,0 %) i 2017 og 14,20 mill.kr. (2,8 %) i 2018-2020 i forhold til OOs 2016-ramme på 515,48 mill.kr.

Helse og omsorg (HO)

Hamar kommune har et høyere antall eldre og bruker mer penger enn sammenlignbare kommuner både til institusjons- og hjemmetjenester. Sammenliknes driftsutgifter per mottaker av hjemmetjenester og driftsutgifter per sykehjemsplass med tilsvarende gjennomsnittstall for Kostragruppe 13, så er det et effektiviseringspotensial i Hamar.

De største kuttforslagene for helse og omsorg består i reduksjon av tilskudd, kjøp av tjenester, dobbeltrom på sykehjem og stillinger.

Rådmannen foreslår kutt på til sammen 7,81 mill.kr. (1,4 %) i forhold til HOs 2016-ramme på 562,07 mill.kr.

Kultur og frivillighet (KF)

Hamar kommune bruker vesentlig mer penger til kultur og idrett enn sammenlignbare kommuner og gjennomsnittet i Kostragruppe 13. En stor del av driftsutgiftene til idrett er knyttet opp til drift av idrettsanlegg. Samlet utgjør kulturbudsjettet en liten del (ca. 4 %) av kommunens samlede driftsbudsjett.

Kuttforslagene omfatter reduksjoner i tilskudd og mindre reduksjoner i driftsrammen. Rådmannen foreslår kutt på til sammen 0,85 mill.kr. (1,4 %) i forhold til KFs 2016-ramme på 61,62 mill.kr.

Familie og levekår (FL)

Hamar bruker relativt mye penger uten at vi scorer høyt i kommunebarometeret på barnevern og sosiale tjenester. Disse tjenestene er bl.a. rettet inn mot ulike, sårbare grupper i samfunnet (barnevern, flyktninger etc.)

De siste to årene er det kuttet mye på NAV/sosiale tjenester.

Kuttforslagene omfatter økt refusjon og stillingsendring innen barnevernet, innsparinger på flyktningeområdet, bemanningsreduksjon ved Furuly avlastnings- og aktivitetshus, samt avvikling av reisevaksinasjon ved helsestasjon.

Rådmannen foreslår kutt på til sammen 3,03 mill.kr. (2,1 %) i forhold til FLs 2016-ramme på 144,61 mill.kr.

Teknisk drift og utbygging (TDU)

Navnet på avdelingen er nylig endret fra Plan, miljø og teknisk, etter at arealplanavdelingen fra 01.05.16 er overført til staben/politikk og samfunnsutvikling.

En stor del av TDUs ansvarsområde dreier seg om selvfinansierte VAR-tjenester (vann, avløp og renovasjon) og salg av tjenester etter selvkost til andre resultatenheter. Effektiviseringsgevinster innen disse områdene kan ikke tas ut av TDUs ramme.

De største kuttforslagene i TDU består i reduksjon og endring i finansiering av stillinger, nedleggelse av Hamar flyplass og redusert forsikringspremie/ økt egenandel på forsikring av kommunale bygg.

Rådmannen foreslår kutt på fra 2,93 mill.kr. i 2017 til 3,52 mill.kr i 2020 i forhold til TDUs 2016-ramme.

8. Nye tiltak drift

Hovedutfordringen i arbeidet med økonomiplanen har vært å redusere driftsutgiftene og begrense kostnadsveksten i budsjettet. Det innebærer at man også er forsiktig med å sette i verk nye, kostnadskrevende tiltak som ikke er selvfinansierende. Noen tiltak er det vanskelig å unngå uten at det har negative konsekvenser, og noen tiltak må iverksettes for å understøtte prioriterte utviklingsmål.

Rådmannen foreslår på denne bakgrunn følgende økninger i enhetenes driftsrammer i økonomiplanperioden:

Enhet	Økte driftsrammer i 1000 kr.			
	2017	2018	2019	2020
Rådmannens stab	200	730	460	990
Opplæring og oppvekst	1.200	1.400	2.000	2.100
Helse og omsorg	700	700	700	700
Kultur og frivillighet	1.000	1.000	1.000	1.000
Familie og levekår	3.823	3.823	3.823	3.823
Teknisk drift og utbygging	1.100	1.100	1.100	1.100
Sum	8.023	8.753	9.083	9.713

Beskrivelse av tiltakene i de enkelte enheter framgår av vedlegg 4.

De nye tiltakene består i hovedsak i:

Staben

Økt frikjøp av tillitsvalgte, økt stilling for hovedverneombud og å fortsette med trainee annet hvert år.

Opplæring og oppvekst

Ipad til skoleelever og drift av nye Greveløkka skole.

Helse og omsorg

Ny avdelingslederstilling på Klukstuen.

Kultur og frivillighet

Styrking av kulturskolen

Familie og levekår

Styrking av barnevernet, inkludering og organisert fritidstilbud til barn i lavinntektsfamilier, og styrking av arbeidet med aktivitetsplikt i NAV.

Teknisk drift og utbygging

Redusere vedlikeholdsetterslep på bygninger og drift av ny lekeplass i Strandgateparken.

Rådmannen har ikke funnet rom for alle innspill fra enhetene. Bl.a. er ikke innspill fra kirken om 300.000 kr/år i økte driftsutgifter til kontorlokaler utenfor rådhuset f.o.m. 2019, eller 50 % diakonstilling til 305.000 kr/år f.o.m. 2018 tatt inn.

9. Investering

Hamar kommune har foretatt store investeringer de siste årene, og dette har medført en betydelig økning i lånegjelden. Det er nå nødvendig å bremse opplåningen, slik at samlet lånegjeld ikke øker. Rådmannen foreslår en investeringsramme for 2017 på 285 mill. kr. Dette finansieres ved å benytte ubrukte lånemidler, fond og mva- kompensasjon.

Det er utarbeidet et detaljert forslag til investeringsplan for 2017. Dette er i det alt vesentligste en oppfølging av planlagte investeringer i forrige handlings- og økonomiplan. De største investeringsprosjektene i neste års budsjett er:

- Utvidelse av Greveløkka skole 50,00 mill. kr.
- Bofellesskap for 6 ungdommer, Enerhaugv 11 17,27 mill. kr.
- Innkjøp av biler/el-biler 13,70 mill. kr.

For øvrige detaljer, se vedlegg 5.

Når det gjelder perioden 2018 til 2020, legges det ikke frem detaljert forslag før til høsten. Rådmannen vil forsøke å stramme inn alle investeringer som ikke er selvfinansierende. Planen er å ikke øke gjelden i kommende 4 års-periode. Da må sum investeringer holdes innen summen av avdrag, fond og ubrukte lånemidler.

KONSEKVENSER FOR BARN OG UNGE:

KONSEKVENSER FOR KLIMA OG MILJØ:

ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE KONSEKVENSER:

Bjørn Gudbjørgsrud